

Doğum Günü Kutlama Tarihçemiz / Rengigül Yaltırık Ural

“Dünyada doğum günü kutlama, pasta kesme ve mum üfleme âdeti ne zaman başladı?” diye düşündüğümde kendi aile tarihimiz içindeki doğum günlerini aktarmakla başlamanın daha doğru olacağı kanaatine vardım.

İlk doğum günü anım Edinburgh’ta yaşadığımız yıllara gidiyor. İlkokul birinci sınıfta idim. Yaz tatiliydi, 28 Haziran olunca tabii. Annem çok güzel bir elbise dikmişti. Kumaşı özeldi, rengi de çok güzeldi. Babam fotoğrafımı çekmişti, evimizin önünde, Eildon Street’te. O zamana kadar Büyükdere Canfes Sokağı, Beşiktaş İhlamurdere Caddesi’ndeki evlerimizde bir doğum günü anım yok. Hüsrev Gerede Caddesi’ndeki evimize geçtiğimiz zaman, yani İngiltere dönüşü doğum günü partileri hatırlıyorum.

Çocukluğum, ilk genç kızlığımda hatırladığım doğum günleri daha çok kız çocuklarına anneleri tarafından düzenlenen ve mahalle komşuları, akraba ve çocuklarından oluşan kadınların günleri gibi olurdu. Öğleden sonra hanımlar, çocuklar çay, gazoz, kurabiyeler, turtalar, keklerle kutlanırdı. Doğum gününde Mum üflediğimizi anımsamıyorum.

Annem Güler Yaltırık, anneannem Bahriye Sarıali, babaannem Nevzat Yaltırık, daima yeni elbise dikerler, örerlerdi. Bebeklerimize de aynılarını yapmaya çalışırlardı.

Yeni ayakkabı, çanta, bikini ve plaj çantası, takımları da olurdu. Ya da zarif, sade bir kolye, küpe, bilezik. Çocuk kitapları ya da Ayşegül serilerinden yeni çıkanlar. Akşam yemeğinde de babam kutlardı. Sabah da öperek işine giderdi. O gün her bir büyüğümden ayrı harçlık almak hoşuma giderdi. Tatil günlerine rast geldiğinde akşamüstü ya bir yere gidilir ya da evde kutlanırdı. Yeni elbiselerle fotoğraf çekilirdi o hafta.

Annem, annesi erken yaşta ölmüş komşu çocuklarına da her yıl üstü dekorlu doğum günü pastası yapardı. Çok merhametli, zarif, zevkli bir kadındı. O dönemde pastalar bu zamanlardaki gibi bol kremalı olmazdı. Daha çok pandispanya yapar, arasına ev muhallebisi dökerdi annem. Sonra kakaolu, meyveli kekler yapılmaya başlandı. Anneannem “O kadar çok yumurtamız olurdu, verecek yer bulamazdık, aklımıza pasta yapmak gelmemiş” derdi.

Babamın dayısı yani kayınpederim Saffet Ural, doğum günleri kutlanmasına çok meraklıydı ve önem verirdi. Alman Bunte, ya da Life gibi dergi, magazinlere aboneliğinden, yabancı filmlerden etkilenmiş olabilir. Kızı Esen’in doğum gününü bir yaşından itibaren evinin bahçesinde İstanbul ve Ankara’dan, Akçakoca ve Almanya’dan gelen akrabaları, komşuları ile sabahtan akşama kadar, günlerce neşe içinde kutlandığını hatırlıyorum. Ancak Erol ve Ersin’in doğum günlerinde böyle büyük aile buluşmaları hafızamda değil. Saffet Ural erkek çocuklarının her doğum gününde yeni kıyafetleri (Muntazam giydirmiş eşi Ülviye Hanım) ile fotoğraf çekmiş, arkasına da not düşmüş. Her doğum günü hediye oyuncak, kıyafet ya da doğum günü parası ile hatırlamış ve kaydetmiş. Babam da benim fotoğraflarımı çekmiş, “Rengigül 1 yaşında. Rengigül 23 aylık” diye yazmış, annem de beni bir güzel giydirmiş.

Ersin’e doğum günü ve pasta kesme, mum üfleme anılarını sordum. Kız kardeşi Esen’e yapılan gibi büyük bir doğum günü partisi hafızasında değil. Güzel, yeni kıyafetler, oyuncaklarla olan fotoğrafları arşivimizde. Gençlik yıllarında erkek arkadaşları ile yemeğe çıkarılmış, imkânı dahilinde arkadaşları seveceğini tahmin ettiği hediyeler getirirlermiş. Doğum günlerinde baton pasta hatırlıyor ama mum üfleme kendinde ve arkadaşlarında anımsamıyor. Erkek kuzenlerimin sünnet düğünlerini hatırlıyorum, ama doğum günleri hafızamda değil. Bizden küçük bazı erkek kuzenlerimin doğum günlerinde uçurtma uçurmaya götürüldüğümüzü hatırlıyorum. Lunaparka da gitmiştik. Neşe içinde kutlanmıştı. Balerin özellikle çok hoşuma gitmişti. Erkekler büyüdükçe maç sonrası kutlamaya giderlerdi özel günlerinde.

Bizden önceki nesilde nüfus kaydı çoğu kez okula başlarken çıkmış. Mürekkep yalamış, hali vakti yerinde şehirli aileler olmasına, dedem Eyüp Bey’in memuriyetine rağmen babam Prof. Dr. Faik Yaltırık’ın doğumunu babaannem Nevzat Hanım “Kar yağıyordu, Ramazan davulcusu geçiyordu” diye tarif ederdi. Babamın nüfusu 1930 ama aslında 1929’da doğmuş. Babamdan 7 yaş küçük olan halam Nevin Kutluer’in doğum tarihini babam banyo kapısının arkasına not düşmüş. Annemin doğumu 1937 yazılı nüfus kâğıdında, ama Bahriye anneannem “Eskişehir’de idik, Atatürk’ün ölüm haberine çok üzülyorduk. Güler kucağımda dokuz aylıktı” derdi. Böyle bir hayat içerisinde doğum günü kutlaması âdetinin olması pek mümkün gözüküyor.

Ayrıca her evde bırakın buzdolabı, çamaşır makinası, televizyon, fırın yok. Mahalle ekmek fırınına gönderiliyor tepşilerle börekler, çörekler. Fırıncı hakkı da bırakılıyor. 1940 öncesi Anadolu’nun birçok eşraf evinde dahi bahçelerde tulumba, tuvalet (o dönemki tabirle abdesthane), mutfak. Mutfak bölümünün dışarıda olmasının mantığı; evler ahşap ağırlıklı mimari, yangın çıkmasını düşüncesiyle. Nitekim “her patlıcan mevsimi” dedikleri yangınlarla cânım evler kül olmuş.

Annemin çocukluk döneminde mebus avukat dayısı Ali Taşkapılı çocuklarına yaş günü partisi yaparmış. Şu anda anıt eser olan evinin bahçesinde Avrupalı, filmlerdeki gibi bir fotoğraf arşivimizde. Ancak pasta yapılır mıydı, mum üflenir miydi, hiç konusu geçmedi.

Doğum günüm okulların yaz tatiline rast geldiği için İstanbul'daki ilk, orta, lise ve üniversite arkadaşlarımla doğum günü kutlama partisi hafızamda yer etmemiş. Fotoğraf ya da kutlama kartım da bulunmuyor diye düşünüyorum.

Okul arkadaşlarımla ilk doğum günü kutlamam; Edinburgh'ta. Çok güzeldi. Iskoç komşumuz tatile giderken çocuğunun bisikletini "Biz yokken Rengigül binsin" diye anneme bırakmış. Çocuk partileri evlerde ya da kulüplerde pek güzel kutlanırdı. Elma şekerleri ipe asılır biz de hoplaya hoplaya ellerimizin değdirmeden ısırmağa gayret ederdik. Katıla katıla gülerdik. Nefis turtalar, şekerlemeler yerdik. Çikolatalarının tadına doyum olmazdı. Sütlü kakao gibi. Televizyonda (Türkiye'de yoktu) çok eğitici programlar olurdu. Çocuk sinemalarına bayılırdım. Ancak yine ne benim ne de arkadaşlarımla pasta ya da turta üzerinde mum hafızamda değil. Belki de çocuklar için tehlikeli bulunurdu. Belki de günümüzdeki gibi ince, kısa mumlar yoktu. Böyle bir ticari sektör de yoktu muhtemelen.

Arkadaşlarımla ikinci doğum günü kutlamam; Londra'da Trinity House School'daki sınıf arkadaşlarımla (6th Form) olmuştu. Sınıfımızda bir parti vermişlerdi, hediye almışlardı ve çok güzel bir kart yazmışlardı. Arşivimde. Sınıf arkadaşlarımla üçüncü doğum günüm ise; Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Prehistorya ve Arkeoloji Bölümü'ndeki arkadaşlarımla bana çok neşeli bir parti düzenlemişlerdi. Çankaya'da çok güzel, nezih pub, kafeteryalar, lokantalar vardı. Kazan mıydı acaba tam hafızamda değil. Ortaklaşa ucu "R" harfli altın bir kolye hediye etmişlerdi.

Onun dışında Ankara ve İstanbul'da diskoda birkaç kez doğum günümü kutladığımı hatırlıyorum. Beyaz pantolon, bluz giyerdik, pistte parlasın diye. Nezihti. Halam da upuzun ipeksi bir elbise dikmişti bir yıl. Saffet Ural her yaz 28 Haziran'a rast getirir ve bizim yazlığımıza gelirdi, eşi ve kızı ile. Her seferinde bir kolye takım alırdı, gümüş. Bir keresinde kovboy bağı moda idi, "R" kovboy bağı hediye almıştı.

Hüsrev Gerede'den Levent'e 1969 yılında geçtiğimizde; 1970 yılında anneme Nişantaşı'ndaki bir butikten doğum günü hediyesi deri kemer aldığımı hatırlıyorum. Babam para vermişti, anneannem de üstüne eklemişti, okul çıkışı yürüye yürüye Vali Konağı Caddesi'ne çıkmıştık bir arkadaşıyla. Eski mahallemi hâlâ çok severim. O dönem annemin, babamın, anneannemin doğum günlerinde pasta, mum üfleme de hafızamda değil. Ancak doğum, evlilik yıldönümü kutlanırdı daha özenli bir sofrada ya da bir kulüp, gazino, lokantada. Babam bizi böyle günlerde tiyatroya götürürdü. Ya da sinemaya sonra Abdullah Lokantası gibi yerlerde yemek yerdik. Bazen de danslı bir gazinoya gidilirdi. Çocukken Taşlık'ta epey vakit geçirdiğimizi hatırlıyorum.

Eskiden "Babalar Günü" de yoktu. "Sevgililer Günü" de yoktu.

Utku'nun doğumu 1986. O yıl büyük bir aile toplantısı organize etmişti annem ve babam Levent'te. Güzel de bir pasta yapmıştı. Mum da vardı.

Ersin ilk gençlik yıllarından itibaren kendisi özenle çeşitli şekillerde, renklerde mum imal ettiği halde doğum gününde pasta üzeri mum üfleme Utku'nun doğum günü ile hatırlıyor. Yıllar içinde çeşit çeşit mumlar, doğum gününe özel kartlar, yazılı balonlar, peçeteler vs. çıktı ve büyük bir sektör haline geldi. Tıpkı oyuncaklar, bebekler gibi.

Annemin pastaları, turtaları, kekleri meşhurdu ve lezzetli. Babamın fakülteden arkadaşları bile sempozyumlarda konu etmişlerdi. Utku yuvaya giderken de pasta yapıp götürmüştü. Sandoz'dan Doktor Bey (Dr. Edgar Poffet) üç dilde konuşan arabasını tahsis etmişti Utku'nun bir doğum gününde. O yıllarda Swisotel ve Divan Pastanesi ile çalışıyorduk. Divan'dan çok güzel bir pasta ile gitmişim, çok sevinmişim. Bizim ailenin nişan pastaları Divan'dandı çoğunlukla. Swisotel'in turtaları da müthişti.

Anneannem kendisinin doğum gününün kutlanmasına sıcak bakmaz "Çocuk işi" derdi. Ben de büyüdükçe biraz utanırdım, ama hoşuma giderdi. Sonra kutlama sektörü ile normal gelmeye başladı. Neşeli, sağlıklı bir gün geçirmek maksat. Bir dilek tutmak.

Sandoz'dan Koç Grubu'na geçtiğim bir ofisimiz Divan'da olduğu, Semahat Hanım da doğum günü kutlamalarına önem verdiği için eksik olmasın çok pastasını (27 sene) yedik yıllar içinde. Geçen gün telefonla konuştuğumuzda "Güzin Hanım'dan ve sizden çok kıymetli bilgiler ile donandım. Maddi ve manevi daha refaha ulaştık. Çalışmalarım takdir görüyor" dediğimde "Kendi gayretinle başarıyorsun, mutlu oluyorum" demişti kısa sohbetimizde. Gerek hocalarımın, gerek ailemdeki gerekse iş hayatımdaki büyüklerimden edindiklerimi yansıtabiliyorsam, örnek olabiliyorsam mutlu olurum ben de.

Şimdi gelelim mum üfleme âdetinin tarihçesine. Çok kesin olmamakla birlikte araştırmacılar bazı kayıtlara ulaşarak varsayımlarda bulunmuşlar anlayabildiğim.

"Antik Yunan'daki ay ışığı altında yapılan adaklardan, Orta Çağ Almanya'sındaki koruyucu büyülere kadar, doğum günü mumları bir zamanlar bereket dilemek, talihsizliği uzaklaştırmak ve yaşam ile ölüm arasındaki hassas dengeyi temsil etmek için kullanılıyordu.

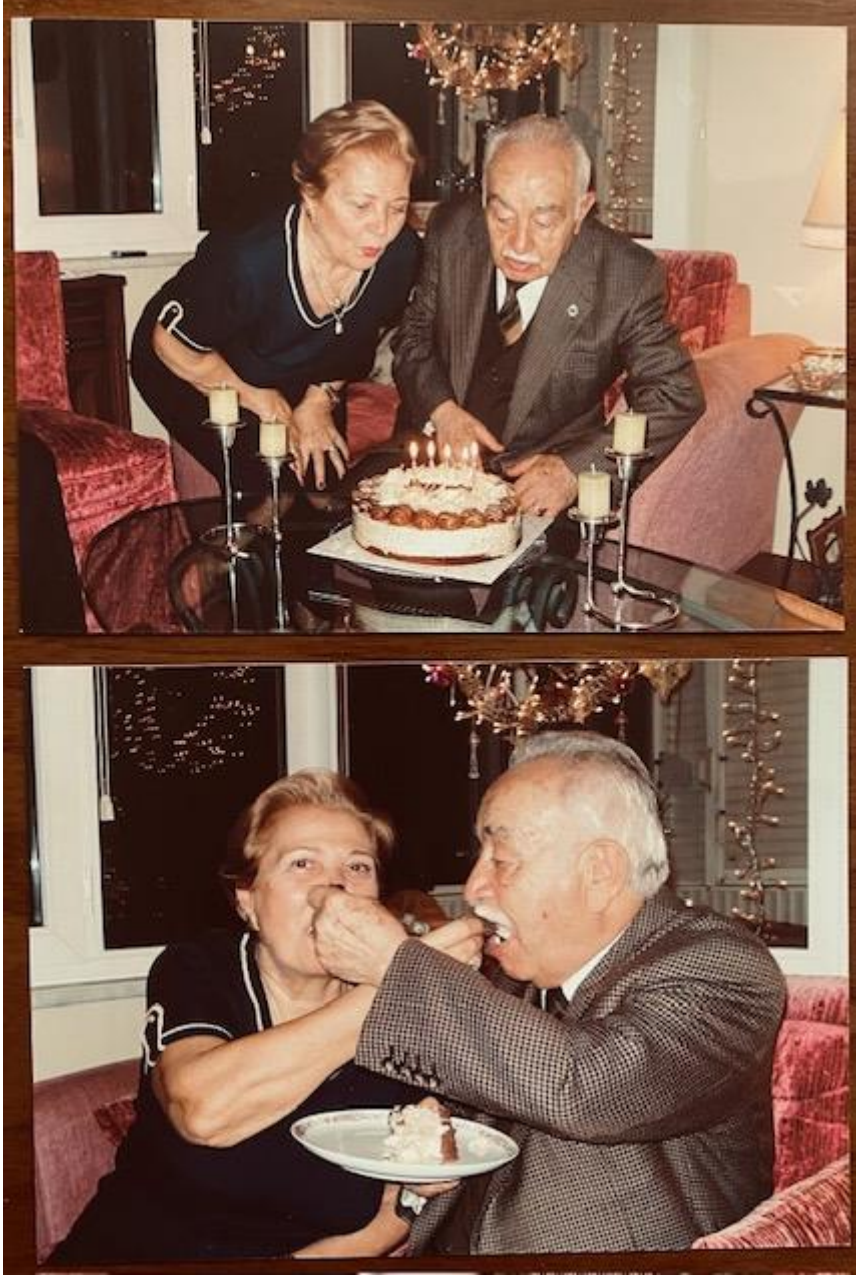
Doğum günü mumları geleneğinin antik Yunanistan'da başladığı yaygın olarak söylene de, tanrıları onurlandırmak için pastaların üzerine mum konulduğuna dair doğrudan bir tarihi kayıt bulunmamaktadır. Bununla birlikte, popüler kültür tarihçisi Marie Nicola gibi bazı akademisyenler, bu fikrin muhtemelen Yunan ay tanrıçası Artemis ile ilişkili ritüellerden kaynaklandığını söylüyor. Efes'teki Artemis tapınağının (Artemis'in önemli tapınaklarından biri) arkeolojik kazılarında, adak olarak kullanılan yuvarlak kekler (noûton-gonosupahon olarak bilinir) ortaya çıkarıldı.

Mumlar nasıl doğum günü geleneği haline geldi?

Doğum günü pastalarına mum koyma geleneği, genellikle çocukları kutlayan geleneksel bir festival olan Alman Kinderfest'ine atfedilir. Güney Florida Üniversitesi'nde Alman Çalışmaları doçenti olan Margit Grieb'e göre, bağlantı dolaylı ama anlamlıdır. Grieb, " O zamanlar insanlar çocukların doğum günlerinde özellikle kötü ruhlara karşı savunmasız olduklarına inanıyorlardı" diye açıklıyor. Mum yakmak, bir tür manevi koruma görevi görmüş olabilir. Oxford Amerikan Yiyecek ve İçecek Rehberi'ne göre, mumlar akşam yemeğine kadar gün boyu yanmaya bırakılırdı ve dumanlarının çocuğun dileklerini cennete taşıdığına inanılırdı." National Geographic, Tarih ve Kültür, Chiamaka Muoneke, 17 Temmuz 2025

Araştırmacıların tespit ettiği “Kinderfeste (Çocuk Festivali)” ile anneannemin “Bu çocuk işi” anlatımı örtüşüyor.

Yıllar içindeki pasta fotoğraflarımızı bir araya getirmeye çalışıyorum, pasta dosyası açmıştım.

Annemle babamın son yıllarındaki fotoğraflarını yazıma monte etmek istedim. Suadiye’deki evimizde evlilik yıldönümlerinden. Evlilik yıldönümleri 21 Aralık idi ve yeni yıl, babamın doğum gününü bazen aynı akşama denk getirirdik. Babam kestaneli pasta sevdiği için o yıl kestaneli de yaptırmıştım.

Babamın bu ayın 19’unda 10. Ölüm yıldönümü, annem ve diğer aile büyüklerimizle nur içinde yatsınlar.